

ታላቁ የጥንታዊት ግሪክ ፈላስፋ አርስጣጣሊስ በፍሬዚ ቀበሌ ውስጥ በምትገኝ ስታጊር ተብላ በምትጠራ ትንሽ ከተማ ውስጥ በ384 ከክ.ል. በፊት ተወለደ። አባቱ ኒኮማ ሐኪም ነበር። አርስጣጣሊስ ዕድሜው 17 ዓመት ሲሆን በዚያን ጊዜ የግሪክ ዋና መጻፍት ወደነበረው ልቴና ለትምህርት ተላከ። የሶቅራጥስ ተማሪ የነበረው ታላቁ ፈላስፋ ፕላቶን በመሠረተው በዝነኛው «የፕላቶን አካዳሚ» ውስጥ ገብቶ የመማር ዕድልም አጋጠመው። በዚህም በዘመኑ ከፍተኛ ዝናን እግኝቱ በነበረው «የፕላቶን አካዳሚ» ውስጥ ገብቶ መማር ብቻ ሳይሆን የአካዳሚው መሥራችና ሊቀ መምህራን፣ የፕላቶን ቀጥተኛ ተማሪ ከመሆኑም ሌላ አርስጣጣሊስ በአካዳሚው ውስጥ ለጥቂት ዓመታት ለማስተማር በቃ። ነገር ግን ከመምህሩ ከፕላቶን ሞት በኋላ (347) ልቴናን ለቆ በዚያን ዘመን በግሪክ አስተዳደር ላይ ሥልጣን እግኝታ በነበረችው በሜዲዩንያ ግዛት

ጥሮ፣ ስለ ሥነልቦና፣ ስለጥራልና ስለሥነ ጥበብ (ኤስቴቲክስ) በሰፊው አስተምሯል። የጽሑፎቹ ይዘት በሁለት ዓለሞች ውስጥ፣ በሐሳባዊና በቁስ አካላዊ ጅማራ ላይ የሚያወላውል ባሕርይን ያሳያል። በአንድ በኩል ፕላቶን ስለነገሮች ጅማራነት የሚሰጠውን ሐሳባዊ ትምህርት እየተቃወመ ተፈጥሮ ራሷን የቻለችና ከሐሳባዊ ጅማራ ሥር ጥገኛ ያልሆነች ናት ይላል። በአርስጣጣሊስ አስተያየት ቁስ አካል የፍጥረታት ሁሉ ጅማራ ሲሆን ዕውቀት ሕላዊን የሚቀበለውም ከቅርጽ ጋር ሲዋሃድ ነው (ቅርጽ ሲኖረው ነው)። ይሁን እንጂ በሌላው በኩል ደግሞ የመጨረሻው «የቅርጾች ሁሉ ቅርጽ» አርስጣጣሊስ እንደሚለው አምላክ ነው። በአርስጣጣሊስ ፍልስፍና ውስጥ «አምላክ» በነገሮች እንቀላቃሽነት የመጀመሪያ ቦታ አለው።

በአርስጣጣሊስ ልዩ ልዩ የፍልስፍና ሐተታዎች ውስጥ ሥነ ጥበብ (ኤስቴቲክስ)

ብና ሕላዊውን ሲተነትን የተለየ አዲስ አገ ነዛዘብና ድንጋጌን ለሥነ—ጽሑፍ ዓለም ፈጥሯል። ነገር ግን የፈጠረው «ካታሮሲስ» ራሱን ማንፃት የተባለው ግንዛቤ እንደሌሎቹ ዘላቂነት አላገኘም።

አርስጣጣሊስ ቅኔን ሲፈታ አገለባበጥ (ኮፒ) ነው ይላል። ሆኖም የሚገለብጠው ማንኛውንም ድንገተኛና ነጠላ ነገር ሳይሆን ፣ ጠቅላላውንና ሊሆን የሚችለውን ነገር ነው። በዚህም ምክንያት ታሪክ ፀሐፊውንና ባለቅኔውን በማነፃፀር የሚለያዩ በትን ሲገልጽ፣ የመጀመሪያው ታሪክ ፀሐፊው የነበረውንና ያለውን እንደነበረና እንዳለ የሚያቀርብ ሲሆን፣ ሁለተኛው ባለቅኔው ግን ሊሆን የሚችለውን ማቅረብ ስላለበት ነው ይላል። አርስጣጣሊስ ለጥበብ ከፍተኛ ትርጉም የሚሰጠው በውጤቱ ነው። የተስተካከለ ዕድገት ያለው፣ የተሟላ ግለሰብነት ከተወሰነ የእጅ ሞያ ጋር ሥልጣን ያለው፣ ከባርነት ሥራ ነፃ የሆነ ዜጋ

የአርስጣጣሊስ ፖኤቲካ

ስለ ቅኔ ጥበብ የነደፈው መሰረተ ሃሳብ
የደራሲውና የሥራው ታሪክ እንደ መግቢያ

—ከስዩም ወለደ

የወጣቱ የልዑል እስከንድር አስተማሪና አሳዳጊ ሞግዚት ሆኖ ማገልገል ጀመረ። በ334 ገደማ ላይ እንደገና ወደ ልቴና ተመለሰ። በዚህም ወቅት የግል ት/ቤት አቋቋመ።

አርስጣጣሊስ የፕላቶን ቀጥተኛ ተማሪ ሲሆንም ቅሱ በብዙ አስተሳሰቡ ከመምህሩ የተለየ ሆኖ ተገኘ። ባሁኑም ዘመን ጥናትና ምርምር ሆነ በራሱም ዘመን ሊቃውንት ዘንድ ከመምህሩ የተሻሉና የተለዩ ሐሳቦችን እንዳቀረበ ታውቋለት ነበር። «ለኔ ፕላቶን ተወዳጅ ሰው ነው፣ ሐቅ ግን ከአርሱ ይልቅ ውድ ናት» ይላል ከመምህሩ ጋር የማይግባባበትን አስተሳሰብ በግልጽ ተናገረም፤ አስተማሪም፣ ምንም እንኳ የፕላቶንና የአርስጣጣሊስ ብዙ የተዛመዱ የፍልስፍና አስተሳሰቦች ቢቀራረቡም ቅሱ የፍልስፍና ርዕዮተ ዓለም መፃረር ከሁለት ወገን ይከፍላቸዋል። የአርስጣጣሊስ ት/ቤት ሊቅያ ተብሎ ይጠራ ነበር።

አርስጣጣሊስ በምርምር ሐተታዎቹ ስለመንግሥት አቋም፣ ስለትምህርት፣ ስለተፈ

ከፍተኛውን ሥፍራ ይይዛል። በዚህ «ስለ ቅኔ ጥበብ» ብለን በተረጉምነው ሥራ ውስጥ ስለአሳዛኝ ንድፈ—ሐሳብ፣ «ሪቶሪክ» በሚለው ጽሑፉ ስለንግግር ጥበብ፣ «ፖለቲካ» በሚለው ድርሰቱ ስለዓይነት—ሕሊና ግምት ንድፈ—ሐሳብ ይናገራል። የማንኛውም ዓይነት—ግብ ውበት የሚታይ ወይም የሚታሰብ ነገር ውበት በአርስጣጣሊስ አስተያየት ነባራዊ ዓይነት ነው። «ድንቅ» (SUBLIME) የሚለውን ዕንሰ ሐሳብ አርስጣጣሊስ ሲፈታው በብዙ መስመሮች ይመለከተዋል። «ውበት» በመጠን በሥርዓትና በተወሳኝ ዕንሰ ሐሳብነት ውስጥ ይከለላል። አርስጣጣሊስ አገለባበጥን (IMITATION) በሚተነትንበት ወቅት የመላው ዓለም የወል ግብር ዓይነት እድርጉ ይመለከተዋል። በዚህም ምክንያት ለዎች ከእንስሳት ይለያሉ ይላል።

ከአስተዋወቅ (CONAISSANCE) ጋር በማያያዝ አገለባበጥ ለሰዎች ርካታን ይሰጣቸዋል ይላል። የአሳዛኝን ንድፈ—ሐሳ

ለማፍራት የእንድ ሕዝብ የማስተማሪያ መጠቀሚያ ነው ብሎ በራሱ በባሪያው ሥርዓት ዘመን አመለካከት አኳያ በማመን ይደነግገዋል። ከጥበቦች ሁሉ ለአርስጣጣሊስ እንደመምህሩ እንደ ፕላቶን እምነት ሁሉ መብቃና የአካል ማጠንከሪያ ትምህርት (ጅምናስቲክ) እንድን ዜጋ የማስተማሪያ መጠቀሚያ ናቸው ብሎ በነዚህ በሁለቱ አጥብቆ ያምን ነበር።

እርግጠኛ ከሆኑት የአርስጣጣሊስ የጽሑፍ ሥራዎች መካከል ሁለት ስለሥነ—ጽሑፍ የሚገልጹ ቅርሶች እስከኛ ዘመን ተጠብቀው ይገኛሉ። ከነዚህም አንዱ ስለ አነጋገር ጥበብ የሚገልጸው «ሪቶሪክ» ተብሎ የሚጠራው ሲሆን፣ ሌላው ደግሞ ስለቅኔ ጥበብ የሚገልጸው «ፖኤቲካ» የተሰኘው ነው። «ሪቶሪክ» የተሰኘው ስለአነጋገር ስልት በተመልካቹ ላይ የሚፈጥረውን ስሜት የሚገልጽ አስተያየት ብቻ ሳይሆን፣ አርስጣጣሊስን በጠቅላላው ስለሥነጥበባዊ ንድፈ—ሐሳቡ ጭምር የሚገልጽም ነው።

ከዚህም በቀር «ፖሊቲካ» በሚለው ጽሑፍ የሚያሳየው ስለቅኔ ፈጠራ ምርምሩ እስከ እኛ ዘመን ድረስ ባልቀየው ከፍሉ ያለውን አስተሳሰብ ጭምር በ«ሪፑብሊክ» ውስጥ ያሳያል ።

የእርስጣጣሊስ «ፖሊቲካ» እስከኛ ዘመን ድረስ ሙሉ በሙሉ አልቀየንም ። ከዚህም በላይ የቆየ ጽሑፍ ቢኖር ለሕትመት ብቁ የሆነ መልክ የለውም ። ለዚህም ችግር ብዙ ግምቶች ይሠነዘራሉ ። የተገኘው ጽሑፍ እርስጣጣሊስ ያስተምራቸው የነበሩ የንባብ (ሌክቸር) ዝግጅቶች ናቸው ። ወይም ረቂቅ ጽሑፎች ናቸው ። ከአድማጭ ተግሪዎች በንባቡ ወቅት የተጻፉ ናቸው የሚሉ ግምቶችም አሉ ። በምንም ያለ ሁኔታ ዋናውን የጽሑፍ ቅርስና የታተመውን «ፖሊቲካ» ማመሳሰል እንደማይገባ የሥነ-ጽሑፍ ታሪክ ተግሪዎች ያስጠነቅቃሉ ።

«ፖሊቲካ» የተገኘው በጥቂት ግልባጭ ጽሑፎች ነው ። ከነዚህም መካከል ለኛ ጊዜ የሚቀርበው በፈረንሳይ ብሔራዊ ቤተ መጻሕፍት የሚገኘው የ10ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻና የ11ኛው ምዕተ ዓመት መጀሪያ ግልባጭ ነው ።

የኢትዮጵያ የባህል ታሪክ ገና በሚገባ ያልተጠናና ያልታወቀ በመሆኑ ምናልባት ጥንታዊት እክሉም ከጥንት ግሪኮች ጋር በነበራት ግንኙነት ከእርስጣጣሊስ ጽሑፍ ጋር ተዋውቃለች ? ወይስ አልተዋወቀችም ? የሚለውን ጥያቄ በሕሊናችን እንድንይዝ የሚያሳስቡን አያሌ ምክንያቶች አሉ ። ጥንታዊው ቋንቋ «ግዕዝ» ከግሪክ ቋንቋ ብዙ ቃላትንና ስሞችን እንደ ወሰደ እናውቃለን ። ጥንታዊ የድንጋይ ጽሑፎች የተዛመደ ባህል እንዳለ ይነግሩናል ። በጥንታዊ የኢትዮጵያ የትምህርት ሥርዓት ውስጥ በከፍተኛ ደረጃው የነእርስጣጣሊስና የሌሎችም ፈላስፎች ሥራዎች እንደሚጠናና እንደሚመረመር ይነገራል ። ሌላው ቢቀር ዓለም አቀፍ የክርስትና ቤተ ክህነት ታሪክ በትክክል ይህንን ያረጋግጣል ። ከዚህም በቀር ኢትዮጵያ በቅርጽ ተመሳሳይ ፣ በይዘቱ የተለየ የቅኔ የትምህርት ክስተት ቆየት ያለ መሆኑ ፣ በተጨማሪም የቅኔ ባህል መልኩ የራሱን መለዩ ደፍቶ ከሌሎች ልዩ መሆኑ የሚነገርለት ነው ። የእያንዳንዱ አገር ባህል የራሱ የሆነ መለዩ እንደሚኖረው የታወቀ ነው ። ግን ከየት ? መቼ ? እንዴት ? መጣ ብሎ መጠየቅና ሕላዊውን መመርመር ደግሞ ያለነው ።

ለነዚህ ጥያቄዎች ምክንያት የሚሆኑን ኢትዮጵያ ሃይማኖታዊ ቅኔዋ በጣም የተስፋፋ የሆነው ምናልባት ከጉረቤት አገሮች ጋር በነበራት ግንኙነት አማካይነት ከሆነ የነሱ ሕላዊ ደግሞ ከምን እንደተመሠረተና እንዴት እንደነበረ ማወቅ ለአዛማጅ መደም ደሚያ ይጠቅም ይሆናል በማለት ነው ።

ለረዥም ዘመናት «ፖሊቲካ» በአውሮፓ ቋንቋዎች ሳይተረጉም እንደቆየ የታወቀ ነው ። በ9ኛው ምዕታመት በሶሪያ ቋንቋ ለመጀመሪያ ጊዜ ከግሪኮች ተተርጉሞ ከዚያም ከሶሪያ ቋንቋ ወደ ዓረብኛ በ930 ዓ/ም ተተረጎመ ። በ1174 የዓረብ ዓ/ም አገር ሊቅ ኢብን ሮቪድ የሶሪያውን ትርጉም መሠረት በማድረግ በዓረብኛ ቋንቋ እንደገና ጻፈው ። ገርማን ኤሌማን የተባለ ደግሞ የኢብን ሮቪድን ጽሑፍ ወደላቲን ቋንቋ በ1256 ዓ/ም ተርጉሞት በቬኑስ ከተማ በ1498 ዓ/ም ለመጀመሪያ ጊዜ ታተመ ።

ነገር ግን ጊዮርጊ ቫላ የተባለ በ1498 ዓ/ም በቀጥታ ከግሪክኛ ቋንቋ ወደ ላቲን ቋንቋ ተርጉሞ በቬኑስ ከተማ አሳተመው ። ከዚያም በ1580 ዓ/ም ቀደም ሲል የጠቀሰው (ዛሬ በፓሪስ የሚገኘው) የእጅ ጽሑፍ በቬኑስ ከተማ በግሪክኛ ቋንቋ ታተመ ።

እንግዲህ ቀደም ሲል ኢትዮጵያን የጠቀሰው በመካከለኛው ክፍለ ዘመን ታሪክ መጽሐፍ ቅዱስን ከግሪክኛ አያሌ ሌሎች ጽሑፎችን ከሶሪያና ከዓረብ አገሮች እንደተረጎሙ የታሪክ ሊቃውንት ደጋግመው በሰጡት ማሰራጀዎች አማካይነት በመጠራጠር እንጂ የእርስጣጣሊስ «ፖሊቲካ» በኢትዮጵያችን በግዕዝ ቋንቋ ተተርጉሞ ይገኛል በሚል እምነት አይደለም ።

ይህን ሁሉ የረዥም ዘመናት አልፎ መጥቶ የእርስጣጣሊስ «ፖሊቲካ» ባሁኑ ዘመን ወደ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ተተርጉሞ ይገኛል ። የብዙዎቹ የዘመናዊ ቋንቋዎች ትርጉሞች መሠረት የሆነው በጀርመን አገር በ1878 ዓ/ም እ. ኤ. አ. ቪልሂልም ሪስት ያሳተመው የጀርመንኛው ትርጉም ነው ።

ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰውና የዚህ «ጽሑፍ» ታሪክ እንደሚያወጋን የተለያዩ የሕትመት መልኮችን ብናይ የሚያስደንቀን መሆን የለበትም ። ባንዳንድ አገሮች የጊዜውን ፍላጎት በማየትና በመከተል የተገኘውና የተቻለውን ተርጉም መጠቀም አስፈላጊ ስለነበር ባልተሟላ ሁኔታ ሊተረ

ጉሙትና ሊያሳትሙት በቅተዋል ። በዚያም አላብከም ። የየአገራቸው የትምህርትና የኢኮኖሚ ሁኔታዎች እንደፈቀዱላቸው የተሻለ ትርጉም አቅርበዋል ። ለምሳሌ ይህንን ትርጉም ወደ አማርኛ ለማቅረብ በፈለገሁ በት ወቅት የተገነዘብሁት ባለፉት መቶ ሐያ ዓመታት ውስጥ ልዩ ልዩ ሰዎች ወደ ፋሲያ ቋንቋ በየጊዜው አንዱ ከሌላው እያሸሻለ በመተርጎምና ልዩ ልዩ መልክ በመስጠት ሕይወት ሊሰጡት እንደቻሉ ነው ። ይህንን የመሰለ የፍልስፍና ሥራ ልተረጉም የተደፋፈርኩት ባስፈላጊነቱና እንጂ አሚልቼ አቀርበዋለሁ በማለት አይደለም ። አሚልቼና አሸሽሎ ማቅረብ ወደፊት ከኔ በተሻለ መንገድ ሊገልጹት የሚጥክሩ ሰዎች ፈንታ ነው ።

ለልዩ ልዩ የትርጉሞች ሥራ የአስቸጋሪ ነት ጥያቄ ምክንያት የሚሆኑት ልዩ ልዩ ነገሮች ናቸው ። ለምሳሌ አንዱ ተርጓሚው የሚተረጎመውን እንበል (የግሪክ) ቋንቋ ጥሩ አድርጎ ያውቃል ። ግን የሥነ-ጥበብ ቋንቋን በሚገባ ላያውቅና ላይረዳ ይችላል ። ሌላው ደግሞ የሥነ-ጥበብ ቋንቋን ድንጋጌዎችን ጥሩ አድርጎ ያውቅና የግሪክን ቋንቋ ጠልቆ አያውቅ ይሆናል ። ሶስተኛው ደግሞ ሁለቱንም ተፈላጊ ቋንቋዎች ደህና አድርጎ ያውቅና በራሱ ቋንቋ (በሚተረጎምበት ቋንቋ) መመላለሻ ዕንስ ሐሳቦችን በሚገባ አያውቅ ይሆናል ። አራተኛው ግን እነዚህን ሁሉ ጉድለቶች በሞላ ጉድል ያስወገደ ሲሆን ትርጉሙ የተሟላ ይሆናል ። ከዚህም ሌላ የትርጉም ችግሮች አያሌዎች ናቸው ። የተርጓሚውና የተርጓሚው ቋንቋዎች ያለመመጣጠን የመጀመሪያውን ሥፍራ ይይዛል ። ለዚህም ምክንያት የሚሆነው በአንዱ የቋንቋው ሕዝብ ታሪክ ውስጥ ብዙ እንቅስቃሴ ሲኖርና አዳዲስ ክስተቶች በየጊዜው ሲገኙ በሌላው ሕዝብ ታሪክ ውስጥ እነዚያ ክስተቶች ላይገኙ ፤ ቢገኙም ላይ ጤኑና መጠሪያ ላይሰጣቸው ፤ ምንነታቸው ላይ ጠናና ላይመረመር በመቻሉ ነው ። እብዛኛውን ጊዜ አዲስ ክስተቶች የፍልስፍናን ድንጋጌዎች የሚጠይቁ በመሆናቸው ባንዱ ቋንቋ የፍልስፍና ድንጋጌዎች ሲበለጽጉ በሌላው ራሱ ፍልስፍና የሚለው አስተሳሰብ ያልተወሰነ ዕውቀት ነው ። ወይም ግን ዛሬው የተለየ ሆኖ ይገኛል ። የብዙ የተለያዩ የእውቀት ዘርፎች ቃላት የራሳቸው ትርጉምና ግንዛቤ ይኖራቸዋል ። ብዙ መዝገብ ቃላት በሚዘጋጁበት ወቅት እያንዳንዱ

ሥነ ጽሑፍ በምናወራበት ወቅት ደንበኛና ደንጋጋሚዎችን የማወቅ ቅድሚያ የሚገባ ጉዳይ ነው። ይህ ካልሆነ ግን ማንኛውም የምናነበው ጽሑፍ ከተራ ደብዳቤ ንባብ የተለየ እንዳልሆነ ግልጽ ነው። ደብዳቤም ቢሆን እንደጸሐፊው ይሆናል እንጂ የራሱ የሥነ-ጽሑፍ ለዛ አለው። ይህ ነው የሥነ ጽሑፍ ባህል የሚባለው። የውይይት ባህል የሚፈጠረው የጋራ ቋንቋ ባለጊዜ ብቻ መሆኑን መረዳት አስፈላጊ ነው። ይህ እስካልሆነ ድረስ ግን የተጠላውም የሚገፋው፣ የተወደደውም የሚደገፈው በዓይነ ጭፍን ነው።

የአገራችን የሥነ-ጽሑፍ ሥነ-ጥበብ (ኢስቲትህስ) ጉዞ ከሌላው ዓለም ጉዞ እንዴት ይለያል? እንዴት ይመሳሰላል? ምን ለውና መለኮቹ ብሔራዊነታቸው ከምን ላይ ነው የሚሉትን ጥያቄዎች ለመመለስ የሚሞከሩ ሊቃውንት መኖራቸው የማይጠረጠር ነው። የማንበብ ፍቅር ያላቸው ሰዎች እንደነዚህ ያሉትንም ጥያቄዎች ለማወቅና ለመረዳት ማንበብ ያስፈልጋቸዋል። ፀጋዬ ገ/መድኅንን ወይም አዲስ ዓለማየሁን፣ ጎረይ ወ/ሥላሴን ወይም መንግሥቱ ለማን እቤ ጉበኛን ወይም ብርሃኑ ዘርይሁንን፣ በዓሉ ገርማንና ዳኛቸው ወርቁን የሚያነበው አንባቢ ንድፈ ሐሳብ የሚያስተምሩትን ዓለማየሁ ሞገስ፣ መስፍን ሀብተ ሚርያምን ፈቃደ እዘዘን ደበበ ሠይፋንና ሌሎችንም የማንበብ ፍላጎቱ እንዲጠነከር ያስፈልጋል። ቀደም ያሉት የሚነበቡት ሲሆኑ የኋለኞቹ ደግሞ የሚነበቡት እንዴት መነበብ እንዳለባቸው የሚያስተምሩን ናቸው። ስለዚህ ቀደም ብለን የጠቀስናቸውን ሁኔታዎች ለመመልከት ኢትዮጵያን በኢትዮጵያነቷ ብቻ ሳንወሰናት ከሌሎች ጋር ለማስተያየት እንዳንችል የውጭው ዓለም የተጓዘበትን ረዥም መንገድ ባጭሩ መመልከት ተገቢ ነው። ይህ የአርስጣጣሊስን የሥነ ጽሑፍ ንድፈ-ሐሳብ ሰፊ ዕውቀት እንደሚሰጥ ባያጠራጥርም ለኢትዮጵያ የወደፊት ሥነ-ጽሑፍ ማዳበሪያ እንደሚሆን ያስተማምናል። ከዚህ በቀር የዚህ ትርጉም መሠረታዊ ዓላማ ወጣት ጸሐፊዎችን በጋራ ቋንቋችን ከጽሑፍ ንድፈ ሐሳብ ጥንተመንሾ ጋር ለማስተዋወቅ ነው።

ሌላው ለዚህ ትርጉም ከባድ ጥያቄ የነበረው «ቅኔ» የሚለው ቃል ነው። የዘመናችን የቅኔ መምህር የሆነው ዓለማየሁ ሞገስ «ቅኔ» ለሚለው ቃል በማንም አገር ቋንቋ

ተመሳሳይ አይገኝለትም በማለት በሰብተኛው የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ ላይ ያቀረቡት መግት ነው። በቀረቡት የመርቺያ ጽሑፍ ላይ ደራሲ ዳኛቸው ወርቁንና ሌሎችንም የውጭ አገር ሊቃውንት «ቅኔ» የሚለው ቃል (poetry) ብለው ወደ እንግሊዝኛ ቋንቋ በመተርጎማቸው ያወግዛቸዋል። በሌላው አንፃር ደግሞ ከኢትዮጵያ ጥንታዊ ሊቃውንት አስተሳሰብ «ቅኔ» የሚለው ግንዛቤ ሰፊና ጠባብ ትርጉም እንዳለው አለቃ ዕንባቆም በዚህ ጉባኤ ላይ ተናግሮታል። በመሠረቱ ዓለማየሁ ሞገስ ለማንኛውም ሥነ-ሥርዓት ደንጋጌ መኖር እንደሚገባው መከራከሩ ተገቢ ሆኖ ሳለ የቋንቋው ሀብት አጠቃላይን የሰሜት አገላለጽ የሚደነግግ ቃል ትርበት ያለው ውሳኔ ደንጋጌ መሆኑን ያለመፈቀዱ ተገቢ

ቅዋሚ አይመስልም። የአማርኛን ቋንቋ በሥልጣን በሚጫኑ ደንጋጌዎች የሚገኘው ከሆነ ዕድገቱ የሚያጠራጥር ይሆንበር። ዛሬ ግን በተያያዝነው አብዮታዊ ባህል ከዚህኛው አስተሳሰብ እየተላቀቀ ነው። ስለዚህ «ቅኔ» የሚለው ቃል በጣብ ትርጉም የተወሰነን የኢትዮጵያን የሰሜት አገላለጽ ቅርጽ የሚገልጽ ሆኖ በፊው ትርጉሙ ደግሞ አጠቃላይ የሰሜት አገላለጽ ቅርጽን የሚገልጽ ደንጋጌ መሆኑ ያለበት ይመስላል። እንዲህ ካልሆነ ግን ያለአስፈላጊ ምክንያት ከባዕድ ቋንቋዎች ተውሰን አስፈላጊውን ቃል መጠቀም ሊገባን ነው። በማይሻገር ምርጫዬ «ቅኔ» የሚለውን ቃል አለቃ ዕንባቆም እንዳሉ በሰፊ ትርጉሙ ልጠቀምበት ወስኗለሁ። (ይቀጥላል)

የቡና ቤት ስዕሎች

ከገጽ 17 የዘረ

ሆነ ሽንጉርጉርነት ይታይባቸዋል። ለምሳሌ የአንድ አትክልት አበባ የተፈጥሮ መልክ ቢጫ ቢሆን ለማያዊና ሮዝ ይጨመርበታል። ቤት ደሞ ሲላል በሩ ቀይ፣ መስኩቱ ሰማያዊ፣ ቆርቆሮው ወይን ጠጅ መሆን አለበት። ለምን ብላችሁ የቡና ቤቱን ሠዓሊ ለመጠየቅ እንዳትሞክሩ። «ይበልጥ ቢያምር ምናለበት?» እንደሚላችሁ ማወቅ አለባችሁ። እጡብ ነው። ብቻ በዚህ ረገድ አረንጓዴ ላም ከማየት ይሠውረን። በነገራችን ላይ በመካከለኛ ዕድሜ ያሉ አንድ የዚህ ሥዕል ባለቤት ያሉኝን ልንገራችሁ።

«እንዲህ ያለ ፈረስ እይተው ያውቃሉ?» አልኳቸው።

«ምነው ምን ሆነ?» አሉኝ በመኩላተር።
«ከዛፋ ሊበልጥ ምን ቀረው.....»
«ይብለጣ፣ ምን አለበት?»
«ደሞ እህሉን ትቶ ሲትዮዋን ያያል»
«ይያታ ፈረስ ዓይን የለውም»

«መኖርስ አለው፣ ግን ለመለካከቱ እንደሰው መሆኑ ተገቢ ነው።»

«ይሁና እሱም እንደሰው ዓይን አለው»
«በጠቅላላው ልክ ነው እሚሉት?»
የመጨረሻ ጥያቄዬን ጠየቅኩ።

«እንዴታ ሥዕል እኮ ነው፤ የእውነት መሰለህ!» ደመደሙት ነገሩን።

ይህ አባባል ሥዕልን ከእውነታ ነጥብ የማየት ጥሩ ምሳሌ ሊሆን ይችላል። ሠራተኛው ሊያኑም ቢሆኑ እውነታውን ቀንጭበው ነው የሚያቀርቡት። ለምሳሌ ከዚህ ሥዕል አንዱን ብቻ እንጥቀስ ብንል ጭራው ወደ ላይ ቀልብሶ እሚተኛውኸ በዓለፍ ላይ አለ? ምናልባት በሥነ ልቦና ሊቃውንት (ሳይኮሎጂስቶች) የሠለጠነውኸ እዲህ ሊያደርግ ይችላል የሚሉ ይኖሩ ይሆናል። ለዚህ ለዚህም የለመድነውን እላል ትተን እጃችንን በማጅራታችን በኩል ዘረን ለመጉረስም እንችላለን ማለት ነው። በተለይ ባህላዊ ሁኔታዎችን እንዲሁ፣ ባንድ ጊዜ፣ በጠባብ ቦታ ለማሳየት ሲባል ዝብርቅርቅ ነገሮችን ማወቅ የቤት ሠዓሊያን ዓይነተኛ ልማድ ነው። ይሄን በሚያደርጉበትም ጊዜ ሳይታወቃቸው ከእውነታው ይርቃሉ። ለምሳሌ ሴት የእንሥራ ተሸከማ ትሄዳለች። ታዲያ ሠራው ለውሃ መቅጃ ያልተለመደውን የምቀቱን ባለጥልፍ ቀሚስና ነጠላ በግ ያለብላታል። እዚያው ውስጥ ደግሞ እንግራውን ለመስበር ትንሽ እስኪቀራች ድረስ ወደቤትዮዋ ጭራቸውን የሠነዘሩ ጢማም ቱስ ከነመስቀላቸው ቁጭ! እኮ እሚገርመኝ፣ ሁሉን ነገር በእንዴት ቀረብኩ ብሎ መፎከር ጥቅሙ ምንድነው?

ቃል በጠባብ ትርጉሙ ምን ዓይነት ተፈጥሮና ከሰተት ተግባርና ገንዘብ እንዳለው በሚገባ ተመልክቶ ይቀርባል ። ባህላቸው ከፍተኛ ደረጃ ላይ ደረሰ የምንላቸው እገሮች የተለያዩ የዕውቀት ዘርፎች የራሳቸው መዝገብ ቃላት እንዲኖር ያደርጋሉ ። የቋንቋ መዝገብ ቃላት ፣ የኢኮኖሚ ፣ የሥነ-ጥበብ ፣ የፖለቲካ ፣ የቴክኖሎጂ መዝገብ ቃላት ተብለው በየዘርፉ ይዘጋጃሉ ። በህገራችን ይህ ባህል እጅግም የተለመደ ሰላላሆኑ በቅርንጫፍ የዕውቀት መስኮች ለሚሠጥሩ ሰዎች በእግርኛ ወይም በተቀሩት ቋንቋዎች የንድፈ-ሐሳብ ጽሑፍ ማቅረብ እስከጋሪ ነው ። እንደ ዕውነቱ ከሆነ የተቀሩት ቋንቋዎች ስንል ትግሪኛ ወረምኛ ፣ ሀድኛ ፣ ወላይታኛ ፣ ወዘተ - - - የመሳሰሉትን እጅግ ጥቂት የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ግለታችን እንጂ ሌሎች ቋንቋዎቻችን ገና የጽሑፍ ወገ እንዳላገኙ ግልጽ ነው ። ሆኖም ዛሬ እንደ ብሔራዊ ቋንቋ የምንጠቀምበት ቋንቋ እግርኛ እንደመሆኑ የቋንቋ ችግር ስንል ለጊዜው እሱን የሚመለከቱት ችግሮች መጥቀሳችን ነው ። ይህ ያነሳነው ጥያቄ የመርሐ ልሳን (የቋንቋዎች አካዳሚ) ድርጅት ጥያቄ ስለሆነ ችግሩን ጠቅሰን ማለቱ ተገቢ ነው ።

ይህ የአርሰጣጣሊስ ጽሑፍ እንዲተረጎም ምን ያለ ፍላጎት አነሳሽ ይሆናል? ለሚለው ጥያቄ መልስ በውይይት ብቻ የማይቀም ርዕሰ-ነገርን እንከፍታለን ። ሆኖም ለዚህ ጥያቄ መልስ የሚሆነው ባጠቃላይ የኢትዮጵያ ሥነ-ጽሑፍ ሁኔታ ለምን የቀጠለ ሆነ? ለምን አይዳብርም? ለምን የታወቀ አይሆንም? ለምን ብሔራዊ ድንበር አልፎ አይሄድም ወዘተ !!! የመሳሰሉትን ጥያቄዎች አቅርቦ መመለስ በቂ ይሆናል ።

የሥነ-ጽሑፍ ኪነ-ጥበብ ለምን ይፈለጋል? ሲባል የተለያዩ አንባቢዎች የተለያዩ መልስ ይሰጣሉ ። አንዱ የሚያነበው ጊዜውን ለማሳለፍ ሲሆን ፣ ሌላው ቂም ነገርን ለማገኘት ለመማርና ለመሠልጠን ሲሆን ሌላው ደግሞ የቃላትና የግሰብ ችሎታውን ለማበልጸግ ወዘተ !!! የመሳሰሉትን መልሶች ያሰማል ። አዲስ የትምህርት ጠበቃ የቀመሰነው ኢትዮጵያውያን ቀደም ባሉት መልሶች ውስጥ ሲሆን ሲሆን ሁሉንም ያለመሠረተሐሳብ አደባቀቅ ፣ ሳይሆን ሲቀር ባንዱ መልስ ውስጥ መገኘታችን የማያጠራጥር ነው ። ይህን ችግር

ምን ፈጠረው ለሚለው ጥያቄ የምንሰጠው መልስ እጅግ የበዛ ይሆናል ። በልጅነት ዕድሜ በት/ቤት ተግሪ ሳለሁ መጻሕፍትን የማንበብ ጥቅሙን ይገልጻልን ከነበሩት አስተማሪዎች ውስጥ ቀደምትነትና ዋናነት ይሰጡት የነበረው በተለይ የእንግሊዝኛ ቃላት ለማወቅ ንባብ በይበልጥ መርዳቱን እንደሆነ ይናገሩ የነበሩት አብዛኞቹ መምህራን ነበሩ ። ይህ እምነት በልጅነታችን አዕምሮ ላይ ሥር ከሰደደ በኋላ በሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት ውስጥ ደግሞ ያገኘናቸው አስተማሪዎች ሥነ-ጽሑፍ የሀብረተሰብ አካልና ነፍስ የሚታይበት መስተዋት ስለሆነ ፣ ማንበብ የቀም ነገር ዕውቀት ቁልፍ መሆኑን ይናገሩን ነበር ። ችሎታ የነበራቸው መምህራን የማንበብና የመጻፍ ፍቅር ሰጡን ። ሌሎቹ እንደሌላነታቸው ሌሎች አደረጉን ። የንባብ ባህል በኢትዮጵያ አዲስ ትውልድ መንፈስ ውስጥ የፈጠሩ ካሉ ምናልባት ቋንቋቸውን በመከራና በግዳጅ ያጠናገላቸው ፈረንጆች ናቸው ብንል ታሪክን እናናጋም ። በኢትዮጵያ የሥነ-ጽሑፍ ባህል የነበረው በተወሰነ ክልል ውስጥ ተወስኖ ሳይሰፋፋ ጠባዩን ከጊዜው ጋር ሳይለውጥ በመገኘቱ ብቻ የአዲሱ ዘመን ትውልድ የዚህ ባህል ባይተዋር ሊሆን መብቃቱን ለመግለጽ ነው ። ትዝ እንደሚለን ከሆነ ፍቅርን የሰጡን መምህራን እንኳ ቢሆኑ የሥነ-ጽሑፍን ባህል በሞላ ጉደል ምን ነቱን አልገለጹልንም ። አላስተማሩንም ። አልነገሩንም ። ምናልባትም የነገሩንም ቢኖሩ አልገባንም ። አላወቅንም ። በዚህም ምክንያት ሊሆን ይችላል ይሆናል ስለእነበብናቸው መጻሕፍት በምንነጋገርበት ጊዜ የውይይት ሰዋሰውና ሥርዓት የማይኖረንና እግርና እጁን የማንለየው ። የመወያያ ቋንቋ ካለንም የሥነ-ጽሑፍ ሰዋሰው ያለው ሳይሆን ተራ ቋንቋ ነው ። የኪነ-ጥበብ ውበት ብለን በምንናገርበት ወቅት ይዘቱን ብቻ እናስባለን ። ዓላማ በምንልበት ጊዜ ደራሲው የጻፈው ሳይሆን እኛ የምናሰበውን እንናገራለን ። እንደ ደራሲ ጥሩ ነው የምንለው እኛ የፈለግነውን ከጻፈ ወይም የደበልጃች ከሆን ደግሞ ብደቦው እንስማማለን ። እንዲያም ካለ ደግሞ ጥራቱም አይታየንም ። ጥበብ የራሱ ሥርዓትና ደንብ እንዳለው ካለመነገራችን የተነሳ የሕላዌውና የባሕርይ ምንነት በሚገባ ሳይገባን ዕውቀታችን የምንፈልገውን ቂም ነገር እንዳናገኝ የምናገኝ የምናሰበውን እንዳንናገር ያደርገናል ።

የአንድ ሥነ-ጽሑፍ ኪነ-ጥበብ ነፍስና አካል እንዴት እንደተዋህደና ከልዩ ልዩ አቅጣጫዎች ታይቶ የሚተነተንና የጥራቱ ዋጋ የሚወሰነው በከንቱ ያለመሆኑ ግልጽ ነው ። ነፍስ ስንል የጽሑፉ ምሥጢር ፣ አካል ስንል መጠቀሚያዎቹ (ቃላትናወዘተ) የመሳሰሉት ናቸው ። ከብዙ ምትዓመታት በፊት የአርሰጣጣሊስም እምነት ይህ ነበር ።

የአርሰጣጣሊስ ጥናት በዛሬው ዘመን ሙሉ በሙሉ ባይሠራበትም ዛሬ በዓለም ውስጥ ተሰራጭተው የሚታወቁት ተወዳጅ የዓለም ደራሲያን ኪነ-ጥበቦች በልዩ ልዩ የታሪክ ዕድገታቸው የፈጠሩበት የሥነ-ጥበብ (አስቴቲክስ) ድንጋጌዎች የተመሠረቱት በዚሁ በአርሰጣጣሊስ ሥራ ላይ ነው ። ለምሳሌ ያህል አንድ ነገር እንጠቅላለን ። በዚህ ትርጉም ውስጥ አርሰጣጣሊስ ስለአሳዛኝ (ትራጂኒ) በሰፊው ይገልጻል ። አሳዛኝ በአርሰጣጣሊስ ጊዜ የነበረውን ባሕርይ የክርስትና ዘመን በሌላ መልክ ለውጦት ነበር ። የክርስትና ዘመን የአሳዛኝ ግንዛቤ በሬኔጎሳንስ ዘመን ይለወጣል ። ለውጡ ወደ አንቲክ (አርሰጣጣሊስ) ዘመን የተዛመደ ሆኖ ይገኛል ። ከዚያም በኋላ በአውሮፓ የአበራሄሕሊና ዘመን መሠረተ-ሐሳብ ትምህርት የአሳዛኝን ግንዛቤ የተለየ መልክ ይሰጠዋል ። እንዲያም ሲል አዲሱ ዘመናችን ደግሞ የራሱ የሆኑ መሠረተ-ሐሳቦች አሉት ። የእነሱን ልዩነትና ባሕርይ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ እንስቶ ለማውሳት የዚህ መግቢያ ዓላማ አይፈቅድም ።

ያረጀው በሬ ማረሱን ባናውቅ ባዲሱ በሬ ባላረሰን ነበር ። ስለዚህ ለከፍተኛ ክርክር ተጠቃሽና ተጠሪ የሆነው የአርሰጣጣሊስ አስተሳሰብ ሙሉ በሙሉ የዛሬው-ዓለም ሥነ-ጽሑፍ መመሪያ ባይሆንም ቅሎ ለበሰለ ሥነጽሑፍ መሠረታዊ ንድፈ-ሐሳብ መሆኑ በምንም አልተለወጠም ። ስለዚህ ነው ለዛሬይቱና ለነገይቱ ኢትዮጵያውያን ደራሲዎችና አንባቢዎች መተርጉም ያለበት ሥራ መስሎ የሚታየው ።

ስለሕክምና እንድንናገር የሕክምና ፣ ስለሕመም እንድንናገር የበሽታ ፣ ስለፖለቲካ እንድንናገር የአስተዳደር ፣ ስለጥበብ እንድንናገር የጥበባት ቃላት ማወቅ ግድ ይሆንብናል ። ራሳችንና የተቀረውን አካላችንን የሚያገናኝ አንገት ፣ ሁለት እጆቻችን የተሰኩበት ትከሻ ወዘተ . . . የመሳሰሉትን በማወቃችን እነዚህም ሆህያት ምን ተግባር እንዳላቸው እንገነዘባለን ። ስለዚህም ስለ